ТРИБУНА ДОКТОРАНТА І АСПІРАНТА

DOI: 10.31359/2079-6242-2021-42-146
УДК 343.61, 343.62, 343.97

А. А. Вовк, аспірантка кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ПОЛІТИКА БОРОТЬБИ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ ДЕРЖАВ АНГЛОСАКСОНСЬКОГО ПРАВА

Постановка проблеми. Відомо, що проблема домашнього насильства не обмежується жодними кордонами. Перед суспільством різних територіальних та культурних формувань стоїть чітке завдання остаточного і безповоротного викорінення незаконного застосування сили в усіх сферах людської діяльності, зокрема у родинно-сімейних відносинах. Методи боротьби із негативним явищем перебувають у прямій залежності від середовища, у якому такі явища розвиваються. Тому досліджуючи законодавство різних держав, можна помітити певні відмінності у запобіганні та протидії домашньому насильству.

Англо-американська правова сім'я характеризується наданням переваги судовій практиці перед кодифікацією норм. Це дає підстави вважати право країн, що входять до цієї системи, більш гнучким та пристосованим до змін у соціальному середовищі. Можливо тому, питання протидії домашньому насильству чи не вперше гостро постало саме у таких державах, як США та Велика Британія. Адже рухи за права жінок, які стали рушієм реформи протидії сімейному насильству у всьому світі, особливо активні та потужні саме у країнах англосаксонської правової системи[1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема домашнього насильства в аспекті порівняльного аналізу законодавства держав, що належить до англосаксонської правової сім'ї розглядалась такими вченими, як А. Блага, А. Галай, В. Галай, Л. Головко, О. Гумін, В. Муранова, Г. Римарчук та ін. Також дослідження із цієї теми активно проводять, зокрема, К. Довгунь, У. Митник, Л. Садонцева, І. Скакун.

Метою публікації є дослідження регламентації відповідальності за вчинення домашнього насильства законодавством держав прецедентного права методом проведення порівняльного аналізу відповідних нормативно-правових актів та повноважень органів, залучених у запобігання та протидію цьому негативному явищу.

Виклад основного матеріалу. Історія боротьби з домашнім насильством на законодавчому рівні у США розпочинається з другої половини XX ст., коли поступово послаблює свій вплив на законодавство принцип невтручання держави до особистого життя особи. До цього моменту все, що відбувалось за закритими дверима, окрім, звичайно, жорстокого поводження та вбивства, вважалось таким, що не підлягає кримінально-правовому регулюванню. Тому система заходів суспільства і правоохоронних органів у США щодо протидії насильству в сім'ї пов'язується з початком 1990-х, хоча на рівні окремих штатів ця тематика піднімається з 60-х – 70-х років XX ст.[2].

Разом з тим від 1978 року після доповіді спеціальної комісії з цивільних прав, це питання стало цікавити органи влади, а з кінця 1980-х років Конгрес США доручив керівництву правоохоронних органів системно протидіяти проявам домашнього насильства, фактично визнавши той факт, що проблема домашнього насильства перестала бути приватною[3].

[1] Окрема думка судді В. В. Короля до постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04 жовтня 2021 року; справа № 756/10189/20; провадження № 51–517 км 21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100352399 (дата звернення: 20.08.2021).

[2] Галай А, Галай В, Головко Л *Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству* (КНТ, 2014) 20

[3] Галай А, Галай В, Головко Л 21

Кількість федеральних органів, що наділені повноваженнями у сфері запобігання та протидії насильству в сім'ї, утворюють розгалужену мережу. До неї входять окремі підрозділи міністерств освіти, оборони, праці тощо. Особливе місце серед таких органів посідає управління охорони здоров'я жінок міністерства охорони здоров'я та соціальних служб. У структурі поліції передбачено підрозділ боротьби з домашнім насильством, що наділений спеціальними повноваженнями. Працівники такого підрозділу постійно співпрацюють з органами соціальної сфери, надаючи їм інформацію про факт вчинення насильницьких дій щодо тих чи інших осіб, а також отримуючи відомості про сім'ї, що знаходяться в групі ризику вчинення таких дій. Визнається правильною практика, за якою у місцях компактного проживання певних етнічних, релігійних чи інших груп населення у відділі протидії сімейному насильству поліції працюють фахівці, що володіють мовою чи знають культурні особливості цих меншин [1].

Подібним чином у деяких штатах організовано роботу органів прокуратури. Підрозділ прокуратури, що здійснює контроль за діяльністю поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству у штаті Каліфорнія, очолює помічник прокурора, а до повноважень такого підрозділу входить також ініціювання досудового провадження у випадку, якщо наявні беззаперечні докази застосування насильства в сімейному колі, але сторона потерпілого відмовляється підтримувати звинувачення. У таких справах, як правило, відбуваються достатньо гучні судові процеси за участю присяжних засідателів (жертва залучається до участі у таких процесах як свідок), що має велике значення для привернення уваги громадськості до проблем домашнього насильства[2].

Разом із цим спеціалізацію органів можна простежити і серед органів судової системи. Для протидії домашньому насильству впроваджено інститут спеціалізованих судів. Відокремлення суду у справах про домашнє насильство від суду загальної юрисдикції підвищує ефективність розгляду обставин справи, що позитивно впливає на результати провадження. Такий поділ також спричинений необхідністю спілкування судді зі сторонами, особистого з'ясування обставин провадження від потерпілого та обвинувачуваного за їх особистої присутності. Всього у США функціонує понад 200 таких судів[3].

У ході провадження потерпіла особа отримує можливість бути захищеною шляхом видачі одного з трьох охоронних ордерів. Якщо існуюча обстановка спонукає правоохоронців до вчинення термінових дій, ними може надаватись надзвичайний охоронний ордер у момент вчинення насильницьких дій. У судовому порядку особа має можливість отримати тимчасовий охоронний ордер та постійний охоронний ордер.

Покарання за вчинення домашнього насильства в США диференціюється в межах від кількох місяців до 3–5-х і більше років позбавлення волі. При цьому ступень суворості покарання залежить від: 1) ознак суб'єкта злочину (громадянин США або іноземець, особа без громадянства, біпатрид); 2) розміру заподіяної шкоди; 3) штату, в якому стався інцидент. Крім покарання, якщо особа визнається винною у вчинені домашнього насильства, до неї застосовуються інші заходи кримінально-правового характеру, які полягають у забороні будь-яких контактів із жертвою[4].

Важливий внесок у боротьбу з домашнім насильством вносить також активна співпраця органів державної влади між собою та з громадськими організаціями, активістами та волонтерами. Правоохоронні органи інформують органи соціальної сфери про зафіксовані випадки вчинення насильства між членами сім'ї. Обов'язковим також є інформування правоохоронних органів медичними працівниками про відомі їм випадки вчинення насильства над пацієнтом, зокрема домашнього насильства. Питаннями працевлаштування та проживання займається розгалужена мережа центрів із надання допомоги жертвам насильства. Робота таких центрів заснована на міжвідомчій взаємодії соціальних служб та громадських організацій, із залученням психологів, соціальних працівників та інших фахівців соціальної сфери, робота яких сплачується з державного бюджету [5]. Психологи

[1] Скакун І В 'Досвід США у сфері протидії домашньому насильству та можливість його запровадження в Україні' (2019) 11 Юридичний бюлетень 222

[2] Скакун І В, 224

[3] Гумін О, Римарчук Г 'Зарубіжний досвід запобігання сімейно-побутовим насильницьким злочинам щодо жінок правоохоронними органами' (2016) 855 Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Серія: Юридичні науки 504

[4] Довгунь К 'Досвід США та Канади у сфері запобігання і протидії домашньому насильству' (2020) 11 Підприємство, господарство і право 112

[5] Садонцева Л К 'Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні та зарубіжному праві: порівняльний аналіз' (2019) Молодий вчений 151

також корегують поведінку кривдника, формуючи в них соціально прийнятні комунікативні навики, знижуючи рівень агресії та готуючи його до повернення в коло сім'ї. Окрім цього, розробляються та активно застосовуються профілактичні програми, метою яких є запобігання насильству. Подібні програми спрямовані насамперед на роботу з сім'ями, в яких імовірність вчинення насильницьких дій вища. Щодо таких сімей у соціальних працівників наявні спеціальні повноваження, зокрема право відвідувати житлові помешкання та визначати, чи існує в них загроза насильства. Також діють програми з реабілітації дітей для надання їм різного роду допомоги. Всього в Сполучених Штатах Америки діє понад двох тисяч таких програм. Кожен штат зазвичай реалізовує 42–45 таких програм [1].

Говорячи про правову політику Великої Британії варто розуміти, що до кінця 1990-х домашнє насильство не вважалось таким, що потребує особливої уваги правоохоронних органів, оскільки сприймалось у суспільстві як приватна справа осіб, що не становить значної суспільної небезпечності. Коли таку тенденцію було змінено і розпочато боротьбу з насильством в сім'ї, основний тягар відповідальності за протидію насильству був покладений на органи поліції, основним завданням яких, для початку, стала просвітницька діяльність у громаді загалом та зосередження уваги на проблемних сім'ях, зокрема. Якщо ж ними виявлялися факти вчинення протиправних дій, працівники поліції зобов'язувались терміново реагувати, забезпечувати повну протекцію потерпілим та сприяти неухильному притягненню винних до відповідальності. В подальшому над такими сім'ями здійснювався постійний нагляд, який передбачав регулярне особисте спілкування працівників поліції із членами таких сімей.

Провадження такого типу знаходяться на розгляді місцевого суду. Випадки вчинення домашнього насильства, що не призвели до тяжких наслідків, відносять до цивільно-правових проступків. За результатами такого провадження потерпілий має можливість за спрощеною схемою отримати заборонний припис. Разом із тим існує механізм притягнення до кримінальної відповідальності. Розділом 76 Закону про тяжкі злочини, який був ухвалений у 2015 р., запроваджено покарання за контроль або примус в інтимних або сімейних стосунках. До ухвалення цього закону прецедентне право свідчило на складність доведення переслідування у сфері інтимних стосунків [2].

Протидія насильству у сім'ї є одним із провідних завдань спеціальної служби CPS (*Child Protective Services*), яка є однією з частин системи кримінального правосуддя, координує у цьому напрямі діяльність поліції, судочинства, адвокатури, служби охорони свідків, служби пробації та тюремної служби. Служба CPS не є суто поліційним чи прокурорським органом, її завдання полягає саме у координації із метою захисту прав жертв насильства у сім'ї. CPS має 42 територіальних управління, що поширюють свою діяльність на усю територію Великої Британії[3]. Уповноважена особа цього органу володіє спеціальними навиками, необхідними для спілкування з жертвою та агресором. Широко є розповсюдженою практика спілкування з потерпілими та свідками через телекомунікаційну мережу, без особистої явки. Такий спосіб комунікації забезпечує безпечні умови для вразливих учасників провадження. Відмітимо, що така практика йде врозріз з американським досвідом, при якому більш важливим визнається особисте опитування сторін справи суддею [4].

Окремої уваги заслуговує діяльність Служби пробації Великої Британії. Служба пробації перебуває у підпорядкуванні Національної служби управління правопорушниками та має на меті захист суспільства і зменшення злочинності. Задля оптимізації процесу нагляду за небезпечними особами правопорушників було умовно поділено на три категорії за ступенем суспільної небезпечності, також відомої як схема МАППА. До першої категорії віднесено осіб, які вчинили злочини на сексуальному підґрунті. Особи, визнані винними в учиненні жорстоких злочинів, формують другу категорію. До третьої категорії увійшли чоловіки, які завдавали серйозну шкоду своїм дружинам. Якщо злочинець, який входить до категорії МАППА, не виконує вимоги нагляду, до нього застосовуються різні санкції, включаючи запит

[1] Арабаджин М В 'Міжнародний досвід запобігання домашньому насильству (на прикладі організації міжвідомчої взаємодії у США)' *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи:* матеріали круглого столу (31 травня 2019 р, Запоріжжя) 22

[2] Довгунь К 112

[3] Митник У М 'Кримінально-правова протидія домашньому насильству в окремих країнах Європейського Союзу' (2019) 3 Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки 83

[4] Галай А О, Галай В О, Головко Л О 37

до Комісії з УДО щодо повернення до виправної установи або посилене спостереження [1].

З урахуванням наявності обліку осіб, які притягувались до відповідальності, а також з метою максимально можливого запобігання виникненню нових протиправних випадків існує механізм, за допомогою якого будь-яка особа має можливість отримувати інформацію про причетність свого партнера до домашнього насильства у минулому. У 2014 році у Великої Британії набрала чинності Схема розкриття інформації про домашнє насильство, широко відома як «Закон Клер». Таку назву закон отримав у пам'ять про Клер Вуд – жінки яка неодноразово зверталась до правоохоронних органів у зв'язку з переслідуванням колишнім партнером та яка згодом була жорстоко вбита.

Відповідно до положень Закону для отримання необхідної інформації особі потрібно подати запит, підтвердити власну особу і доказати факт наявності особистих стосунків з особою, інформація про яку запитується. За результатом такого запиту може бути надана протягом 35 днів інформація про особу, або відмовлено у надані такої інформації у зв'язку з відсутністю необхідних для цього підстав. Такий запит може направлятись також родичами особи, яка перебуває в особистих стосунках із потенційним агресором, проте у такому випадку необхідно підтвердити наявність родинних зав'язків[2].

Водночас такі дії не здатні поставити крапку на домашньому насильстві. Проте не можна заперечувати, що прийняття «Закону Клер» вплинуло на зменшення кількості випадків вчинення злочинних дій, а також на перебіг проваджень, розпочатих за фактом скоєння правопорушення. Також позитивним є вплив ретельної перевірки правоохоронними органами обставин, при яких потерпіла особа намагається припинити досудову стадію провадження, посилаючись на самостійне урегулювання конфлікту з кривдником. Перед поліцією постає завдання з'ясувати, чи таке рішення продиктоване волею жертви, чи не перебуває вона під тиском чи впливом сторонніх осіб, а також чи не загрожує їй чи іншим членам сім'ї та родини небезпека.

Висновки. Якщо простежити шлях розвитку політики у сфері боротьби з домашнім насильством у Сполучених Штатах Америки та Великої Британії, стає очевидним активна взаємодія громадськості та законодавця. Зокрема, досвід США надає підстави стверджувати, що народне волевиявленння здатне швидко та ефективно впливати на букву закону. Не можна заперечувати також ефективність застосування прецеденту, який також суттєво вплинув на розвиток запобігання та протидії домашньому насильству.

Так само проведене дослідження показує, що боротьба з домашнім насильством у вищевказаних державах є не новим віянням, а цілком розвинутим комплексом заходів, що спрямоване на викорінення негативного явища. До вирішення проблеми домашнього насильства залучено органи з різним обсягом владних повноважень та з різною широтою компетенцій.

[1] Галай А О, Галай В О, Головко Л О 39

[2] 'Досвід діяльності служби пробації Великої Британії, який вивчено під час службового відрядження до цієї країни міжвідомчої делегації від Державної пенітенціарної служби України протягом 19–24 березня 2012 року у рамках проекту Ради Європи «Підтримка»' (Пробація України) <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%8F-2012.03.-19–24.pdf.> (дата звернення: 12.08.2021)

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Halai A, Halai V, Holovko L *Mizhnarodnyi dosvid poperedzhennia ta protydii domashnomu nasylstvu* [International experience in preventing and combating domestic violence](KNT, 2014) 160 (in Ukrainian)

Journal articles

2. Dovhun K 'Dosvid SShA ta Kanady u sferi zapobihannia i protydii domashnomu nasylstvu' [US and Canadian experience in preventing and combating domestic violence] (2020) 11 Pidpryiemstvo, hospodarstvo i pravo 111–114 (in Ukrainian)
3. Humin O 'Zarubizhnyi dosvid zapobihannia simeino-pobutovym nasylnytskym zlochynam shchodo zhinok pravookhoronnymy orhanamy' [Foreign experience in the prevention of family violence crimes against women by law enforcement agencies] (2016) 855 Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» Seriia: Yurydychni nauky 502–509 (in Ukrainian)

4. Mytnyk U ’Kryminalno-pravova protydiia domashnomu nasylstvu v okremykh krainakh Yevropeiskoho Soiuzu’ [Criminal legal counterwork of domestic violence in some countries of the European Union] (2019) 3 Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky 83–87 (in Ukrainian)
5. Sadontseva L ’Kryminalna vidpovidalnist za domashnie nasylstvo v Ukraini ta zarubizhnomu pravi: porivnialnyi analiz’ [Criminal responsibility for domestic violence in Ukraine and foreign law: comparative analysis] (2019) Molodyi vchenyi 149–153 (in Ukrainian)
6. Skakun I V ’Dosvid SShA u sferi protydii domashnomu nasylstvu ta mozhlyvist yoho zaprovadzhennia v Ukraini’ [The US experience in counteracting domestic violence and prospects of its implementation in Ukraine] (2019) 11 Yurydychnyi biuleten 220–226 (in Ukrainian)

Conference paper

7. Arabadzhyn M V ’Mizhnarodnyi dosvid zapobihannia domashnomu nasylstvu (na prykladi orhanizatsii mizhvidomchoi vzaiemodii u SShA)’ [International experience in preventing domestic violence (on the example of interdepartmental cooperation in the United States)] Orhanizatsiino-pravovi zasady zapobihannia domashnomu nasylstvu: realii ta perspektyvy: materialy kruhloho stolu, 31 travnia 2019 r. 22–24 (in Ukrainian)

Websites

8. ’Dosvid diialnosti sluzhby probatsii Velykoi Brytanii, yakyi vyvcheno pid chas sluzhbovoho vidriadzhennia do tsiiei krainy mizhvidomchoi delehatsii vid Derzhavnoi penitentsiarnoi sluzhby Ukrainy protiahom 19–24 bereznia 2012 roku u ramkakh proektu Rady Yevropy «Pidtrymka»’ (Probatsiia Ukrainy) [The experience of the UK Probation Service, which was learned during a business trip to this country of the interdepartmental delegation from the State Penitentiary Service of Ukraine during March 19–24, 2012 in the framework of the Council of Europe project ’Support’] (Probatsiia Ukrainy) <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%8F-2012.03.-19–24.pdf.≥ (in Ukrainian)
9. ’Zakon Kler’ [Claire’s Law] (Angliia, 04 lystopada 2020) https://angliya.com/2020/11/04/zakon-claire-domashnee-nasilie/. (in Ukrainian)

Вовк А. А. Політика боротьби з домашнім насильством держав англосаксонського права

Публікацію присвячено політиці Сполучених Штатів та Великої Британії у сфері протидії домашньому насильству. Дослідження політики цих держав здійснюється з огляду на приналежність законодавства США та Велика Британія до англо-американської правової системи, характерною рисою якої є гнучкість законодавчих процесів під тиском громадської думки.

У роботі констатується, що урядами країн організовано численні заходи запобігання та протидії домашньому насильству, а саме: проведено спеціалізацію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних та судових органів; розроблено спеціальні методологічні рекомендації для забезпечення професійного розслідування та розгляду випадків вчинення домашнього насильства; залучено присяжних засідателів до розгляду обставин справи під час судового провадження, що підтверджує високий рівень інтересу громадськості до результатів таких розглядів; розроблено та впроваджено спеціальні корекційні програми для осіб, засуджених за вчинення домашнього насильства, а також механізми здійснення контролю поведінки осіб, які відбули покарання. Порівняльний аналіз політики обох держав встановлює, що відмінністю у діяльності правоохоронних та судових органів США та Великої Британії є підхід до спілкування з учасниками конфлікту та свідками. Зокрема для американського провадження характерним є особисте спілкування, тоді як у Великій Британії надається перевага спілкуванню через засоби телекомунікації.

За результатами дослідження зроблено висновок, що політика у сфері боротьби з домашнім насильством у вищевказаних державах є сталою.

Ключові слова: *домашнє насильство, насильство в сім’ї, англосаксонська правова система, прецедентне право, кримінальна відповідальність, кримінальне законодавство, кримінально-правова регламентація.*

Вовк А. А. Политика борьбы с домашним насилием государств англосаксонского права.

Публикацию посвящено политике Соединенных Штатов и Великобритании в сфере противодействия домашнему насилию. Исследование политики данных государств осуществляется с учетом отнесения законодательства США и Великобритании к англо-американской правовой системе, характерной чертой которой является гибкость законодательных процессов под давлением общественного мнения.

В работе констатируется, что правительствами стран организованы многочисленные меры предотвращения и противодействия домашнему насилию, а именно: проведена специализация органов государственной власти, органов местного самоуправления, правоохранительных и судебных органов; разработаны специальные

методологические рекомендации для обеспечения проведения профессионального расследования и рассмотрения случаев совершения домашнего насилия; привлечены присяжные заседатели к рассмотрению обстоятельств дела в ходе судебного производства, что подтверждает высокий уровень интереса общественности к результатам таких разбирательств; разработаны и внедрены специальные коррекционные программы для лиц, осужденных за совершение домашнего насилия, а также механизмы осуществления контроля поведения лиц, отбывших наказание. Сравнительный анализ политики обеих государств установил, что отличием в деятельности правоохранительных и судебных органов США и Великобритании является подход к общению с участниками и свидетелями конфликта. В частности, для американского производства характерно личное общение, тогда как в Великобритании преимущество предоставляется общению через средства связи.

По результатам исследования сделан вывод, что политика в сфере борьбы с домашним насилием в вышеуказанных государствах является постоянной.

***Ключевые слова:** домашнее насилие, насилие в семье, англосаксонская правовая система, прецедентное право, уголовно-правовая регламентация.*

Vovk A. A. The policy of combating domestic violence in states of Anglo-Saxon legal system

The article is devoted to the policy of the United States and the United Kingdom in combating domestic violence. The studies of the policy of these states are conducted in view of Anglo-American legal system, which includes American and British legislation. Anglo-American legal system is characterized by flexibility of legislative processes under the pressure of public opinion.

During the study it was found, that the history of combating domestic violence, both in the United States and in the United Kingdom, has been growing rapidly since 1990. The article claims, that governments of these countries have organized measures to prevent and combat domestic violence, namely: specialization of public authorities, local governments, law enforcement agencies and judicial authorities have been provided; special methodological recommendations have been developed to ensure the professional investigation and review of cases of domestic violence; jurors have become involved in the review of the circumstances of the offence during the trial, which confirms the high level of public interest in the results of such cases; special correctional programs for individuals, that have been convicted in domestic violence, have been developed and implemented, as well as the mechanisms for monitoring the behavior of individuals, who have served their sentences. Comparative analysis of the policies of both countries was applied to show, that there is one significant difference between the USA and the UK procedure. In the United States, communication between police or court and the parties or witnesses of the conflict mainly personal, while in the United Kingdom authorities more often use means of telecommunication.

For the results of the study, it was reviewed that the policy of combating domestic violence in the USA and the UK is sustainable.

***Key words:** domestic violence, common law legal system, precedent, criminal law regulation.*

Стаття надійшла до редакції:15.09.2021 р.
Прийнята до друку: 20.10.2021 р.